WARIES MISDAADREEKS · Nº 260

Weversknecht in Bergeijk

Het smokkelnetwerk van de weversknechten, 1949

Een historisch onderzoeksrapport
naar een oude misdaad

Samengesteld door Lotte van Beers
Bureau Grensgang, Valkenswaard

MISDAADPUZZEL · LOS DE ZAAK ZELF OP

Uitgeverij Waries

Inhoud

Leeswijzer en onderzoeksvragen 4

De opdracht 5

1 · Grens, bos en weefgetouw 7

2 · Het archief van de weverij 13

3 · Het douanedossier 23

4 · Het dorp spreekt 34

5 · Brieven uit Ontario 45

6 · Wat later bovenkwam 51

7 · Het kleed 60

- Hulpmiddelen 64
- Overzicht van de bronnen 67

Aan de lezer 69

- Werkbladen 70
- Antwoordformulier 73
- Hints in drie niveaus 75

Verzegeld: de conclusie 78

Nawoord 85

Leeswijzer

Dit boek is een puzzel, geen roman. U krijgt het volledige rapport dat historisch onderzoeker Lotte van Beers in 2026 schreef over een smokkelzaak uit Bergeijk en Luyksgestel, in de winter van 1949. Het rapport bevat haar inleiding en, vooral, de bronnen zelf: loonlijsten en een portiersboek uit een weverij, processen-verbaal van de douane, krantenknipsels, interviews, brieven, een patroonkaart en de opmeting van een geweven tafelkleed.

De conclusie die de onderzoeker trok, staat verzegeld achter in het boek. Daarvoor bent u aan zet. Lees de bronnen, vergelijk tijden, plaatsen en woorden, en vul het antwoordformulier in. Pas daarna opent u de verzegelde pagina's.

De korte noten van de onderzoeker bij de bronnen geven uitleg over begrippen of herkomst; ze trekken geen conclusies. Ga ervan uit dat elke bron is wat hij lijkt, maar niet dat iedereen de waarheid spreekt.

De onderzoeksvragen

1. Hoe gingen de boter en de tabak in 1949 over de grens? Noem beide routes.
2. Wie leidde het netwerk, en wie in de weverij wist ervan en hielp mee?
3. Wie tipte de douane met de anonieme brief?
4. Waarom werd Gert Wouters verdacht, en waarom kan hij de brief niet geschreven hebben?
5. Waarom staat de naam van de tipgever in een weefpatroon, en hoe lees je hem?
6. Waarom deed de tipgever het?

Reken op drie tot vier uur, alleen of samen. Achterin vindt u werkbladen, een antwoordformulier en hints in drie niveaus, op hun kop gedrukt.

De opdracht

BRON 01

Brief van Lindsay Wouters aan Bureau Grensgang

E-mail, ontvangen dinsdag 2 juni 2026 · in het Engels geschreven, vertaling van de onderzoeker

Dear mevrouw Van Beers,

Mijn naam is Lindsay Wouters. Ik woon in Chatham, Ontario, en ik ben de kleindochter van Gerardus (Gert) Wouters, die in april 1951 met mijn oma Riek uit Bergeijk naar Canada vertrok. Opa is in 1998 overleden, oma in 2015. Bij het leeghalen van haar huis vond ik een doos met papieren en een tafelkleed dat altijd in de kast lag en nooit op tafel kwam.

In onze familie werd er weinig over Bergeijk gepraat. Wat ik weet, heb ik van mijn moeder. Opa werkte als jongen bij een weverij. In 1949 werd daar een smokkelbende opgerold, en het dorp zei dat opa de bende had verraden aan de douane. Hij werd ontslagen, mensen spuwden voor zijn voeten, en een jaar later zijn opa en oma vertrokken. Opa heeft altijd volgehouden dat hij het niet was. Hij zei ook iets wat mijn moeder nooit begreep: "In de rand van dat kleed staat de naam van wie het wel deed. Ik heb het nooit kunnen lezen."

Het kleed is in 1952 zonder afzender uit Bergeijk naar ons gestuurd, met een briefje erbij. Ik stuur u foto's van alles wat ik heb, en het kleed zelf per koerier als u de opdracht aanneemt.

Ik vraag u niet om opa vrij te pleiten als dat niet klopt. Ik wil weten wat er gebeurd is. Wie tipte de douane? En waarom staat zijn naam in een weefpatroon?

With kind regards,
Lindsay Wouters

1

Grens, bos en weefgetouw

Waar het om draait: een dorp aan de grens, een weverij, en een winter waarin boter meer waard was aan de overkant.

Wie vandaag van Bergeijk naar Luyksgestel fietst, rijdt door een landschap dat op het eerste gezicht weinig met grenzen te maken heeft: akkers, bosranden, eiken langs de weg, een vennetje dat tussen de dennen ligt te glanzen. Toch is dit van oudsher grensland. Luyksgestel, het zuidelijkste kerkdorp van de gemeente Bergeijk, ligt pal tegen België aan. Aan de Hollandse kant van de lijn draaide in 1949 het leven om boerderijen, kleine fabrieken en de huisnijverheid van de Kempen; aan de Belgische kant lagen Lommel en, wat verder naar het westen, de abdij van Postel. Tussen beide liep een grens die op de kaart scherp was en in het bos nauwelijks te zien.

In de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog was die grens een prijsverschil. Boter, in Nederland nog onder strenge regels van prijs en distributie, bracht aan de Belgische kant aanzienlijk meer op. Tabak, sigaren en koffie waren in België juist goedkoper. Wie boter naar het zuiden bracht en tabak mee terug, verdiende aan beide kanten. Het smokkelen was in de grensdorpen geen avontuur van een enkeling; het was een economie, met dragers, opkopers, schuilplaatsen, verklikkers en een eigen taal. De douane deed haar werk met posten aan de doorgaande wegen en met patrouilles in bos en heide.

Het grensgebied in 1949

Vanaf het Hof in Bergeijk liep de weg naar het zuiden via Luyksgestel naar de grens en verder naar Lommel. Aan die weg, vlak voor de grens, lag de douanepost. Vrachtverkeer moest daar stoppen, papieren laten zien en de lading laten controleren. Een vrachtauto met stukken stof voor een vaste Belgische klant, met correcte vrachtbrieven, werd in de regel snel doorgelaten. Dat was precies wat het netwerk nodig had.

Wie niet over de weg wilde, ging door het bos. Tussen Luyksgestel en de grens lagen naaldbossen, heidevelden en vennen. De dragers die in deze zaak voorkomen gebruikten een pad over een heideveld dat zij de Hoge Berkt noemden en dat langs een ven liep, het Zwartven. Op de stafkaart van die tijd draagt het ven geen naam; de getuigen noemen het allemaal zo. Een tweede route liep meer naar het westen, in de richting van Postel.

kant hadden. Wie organiseerde, liep zelf zelden; die regelde de waar, de dragers, het geld en de stilte.

Tegenover de smokkelaars stonden de kommiezen. Zij kenden de paden ook, en vaak kenden ze de smokkelaars bij naam. Een kommies woonde in hetzelfde dorp, ging naar dezelfde kerk, zag dezelfde mensen op de markt. Dat maakte het werk ingewikkeld voor beide kanten. Een kommies die een smokkelaar betrapte, betrapte een buurman; een smokkelaar die werd gepakt, werd gepakt door iemand wiens kinderen bij de zijne in de klas zaten.

In die verhouding was het smokkelen zelf geen schande. Verraad wel. Wie een smokkelaar aanbracht, gold als een verklikker, en een verklikker kon in een grensdorp zijn leven lang niet meer goed doen. Het is belangrijk om dat te weten als u de bronnen leest. Niemand in dit dossier zegt hardop dat hij de douane heeft getipt. Wie dat deed, had alle reden om te zwijgen, en wie ervan werd verdacht, had alle reden om er niet over te praten.

Een laatste opmerking over de bronnen. De interviews van de Werkgroep Grensverhalen zijn opgenomen tussen 1994 en 2004, bijna een halve eeuw na de feiten. Mensen herinneren zich dan sommige dingen haarscherp en andere helemaal niet, en ze vertellen het verhaal dat ze in de loop der jaren zichzelf hebben verteld. De stukken uit 1949 zelf zijn droger, maar ze zijn geschreven toen niemand nog wist hoe het zou aflopen.

Wie is wie

Een overzicht van de personen die in de bronnen het vaakst voorkomen, met hun leeftijd in februari 1949. De lijst zegt niets over schuld of onschuld; ze is alleen bedoeld als geheugensteun.

2
Het archief van de weverij

Loonlijsten, roosters, het expeditieboek en het portiersboek: wat de weverij zelf over de winter van 1949 bewaarde.

Hoeks & Zonen sloot in 1990 de deuren; een jaar later, in 1991, bracht de familie het bedrijfsarchief onder bij de Stichting Kempisch Textielerfgoed. Het is een rommelig maar rijk archief: kasboeken, loonstaten, ploegenroosters, patroonkaarten, orderboeken, correspondentie met klanten. Voor februari 1949 is bijna alles bewaard. Wat ontbreekt, is precies wat je zou verwachten: een stuk waarin staat dat er gesmokkeld werd.

Hieronder volgen de stukken uit het bedrijfsarchief die voor deze zaak van belang zijn. Eerst de plattegrond van het Hof, zodat u weet waar alles lag. De weverij had één ingang aan de straat, de poort met de portiersloge. Volgens de portiersinstructie van 1947, die in het archief zit, ging de achterdeur bij het laadperron na zes uur ’s avonds op slot; de sleutel hing in de loge. Wie na zessen kwam of ging, liep langs de portier.

V = vroege dienst 6.00-14.00 · L = late dienst 14.00-22.00 · N = nachtdienst 22.00-6.00 (alleen getouwen 1 tot en met 4). In rood in het origineel: bij Verhagen op donderdag "8.10" (te laat binnen), bij Wouters op woensdag "ziek". Bij Wouters op dinsdag "ruil": hij heeft die dag geruild met een knecht van de vroege ploeg en draaide zelf de vroege dienst. Bij W. Kuijpers op woensdag is "V" doorgestreept en vervangen door "N", met de paraaf P.K.

NOOT VAN DE ONDERZOEKER Het rooster werd door de weefmeester bijgehouden en hing in de weefzaal. Wijzigingen werden er met de hand in aangebracht. De rode notities zijn van het kantoor, dat verzuim en te laat komen bijhield voor de loonstaat.

BRON 03

Loonstaat, week 7 (14 tot en met 19 februari 1949), uittreksel

Archief Hoeks & Zonen, inv. nr. 207 · kantoorboek, getypt op voorgedrukt formulier · 15 van de 43 regels

NR.	NAAM	FUNCTIE	UREN	LOON FL.
1	Kuijpers, P. Hzn.	weefmeester	48	56,00
2	van Gorp, M. Mzn.	patroontekenaar	48	50,00
3	Raaijmakers, J. Wzn.	chauffeur-exp.	48	42,00
4	Maas, H. Lzn.	portier	54	34,50
5	Smits, A. Pzn.	wever	48	38,40
6	Hendrikx, L. Wzn.	wever	48	38,40
7	Daniëls, C. Azn.	wever	48	37,20
8	Bruurs, H. Jzn.	wever	48	37,20
9	Aarts, P. Jzn.	weversknecht	32	19,20
10	Box, J. Hzn.	weversknecht	32	18,40
11	Verhagen, A. Czn.	weversknecht	46	27,60
12	Wouters, G. Azn.	weversknecht	40	21,00
13	Kuijpers, W. Pzn.	weversknecht	48	21,60
14	Swinkels, Th.	stopster	48 + 6	24,90
15	Leenders, M.	stopster	48	22,10

Onder de staat: "Uitbetaald za. 19-2-'49. F.H." Bij regel 14 in potlood: "+ 6 overuren ma. 14-2 (damast nazien)". Bij regels 9 en 10 in potlood: "do. en vr.